

Konstrukční auxiliária v hovorové arabštině – případ sloves s významem VSTOUPIT

Adam Pospíšil (Praha)

CONSTRUCTIONAL AUXILIARIES IN COLLOQUIAL ARABIC – THE CASE OF THE *ENTER* VERB

The present study offers an analysis of asyndetic multiverbal constructions consisting of the verb meaning *ENTER* and a following lexical verb in a range of colloquial Arabic varieties. The *ENTER* verb in such constructions usually undergoes a certain degree of semantic bleaching, acquiring an auxiliary function, which can be described as emphasizing the engagement of the *agens* in the action expressed by the following verb. As such, this function remains closely connected to the lexical meaning of *ENTER* by a relatively transparent metaphorical link, making these constructions an interesting domain for exploration of the interface between lexicon and grammar. The study provides a descriptive analysis of the constructions, placing them in the context of a wider range of multiverbal constructions in Arabic. Furthermore, it approaches these constructions from a typological perspective by means of the notions of *SERIAL VERB CONSTRUCTIONS* and *CONSTRUCTIONAL AUXILIARIES* and opts for the latter as the more useful comparative concept to account for them.

KEYWORDS

colloquial Arabic, multiverbal constructions, complex predicates, serial verb constructions, constructional auxiliaries, motion verbs, grammaticalisation, comparative concepts

KLÍČOVÁ SLOVA

hovorová arabština, multiverbální konstrukce, komplexní predikáty, konstrukce sériových sloves, konstrukční auxiliária, slovesa pohybu, gramatikalizace, komparativní koncepty

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366591.2025.1.6>

1. ÚVOD

Tato studie¹ předkládá analýzu jednoho typu multiverbálních konstrukcí v několika varietách arabštiny (s největším důrazem na arabštinu syrskou), a to asyndetických konstrukcí složených ze slovesa s významem *VSTOUPIT* a následujícího plnovýznamového slovesa. Sloveso *VSTOUPIT*² v takovýchto konstrukcích do jisté míry ztrácí

---

1 Za nezastupitelnou pomoc s analýzami zkoumaných konstrukcí patří můj laskavým kolegyním a kolegům a přátelům. Jsou jimi Hiba Dakkak, Ouafae Adardor, Esma Larbi, Ouras Aljani, Sami Jabali a Reem al-Nimer.

2 Vzhledem k tomu, že se v různých varietách arabštiny může jednat o různé lexémy, budu kapitalizovaným *VSTOUPIT* označovat obecně daný význam (viz 4.1.1) a v případě diskuse o jednotlivých varietách a konstrukcích lexém, který tomuto významu odpovídá. Konkrétní lexémy je možné vidět v samotných glosovaných příkladech.

svou lexikální sémantiku a nabývá auxiliární funkci, která je však vždy poměrně transparentně metaforicky spjata s jeho původním významem (1–3).

(1) Tuniská arabština

Bi-t-tawfiq li-žamī^f li baš ya-dhl-u ya-qr-u.
 s-DEF-úspěch pro-všichni REL FUT 3-vstoupit.IPF.-PL 3-studovat.IPF-PL
 ‚Hodně štěstí všem, kdo nastupují do školy.‘

(2) Palestinská arabština

ʔana b-a-dʕam-ku ʔa-füt.
 já PRES-1SG-podpořit.IPF-2PL.DO 1SG-vstoupit.IPF
 ‚Podpořím vás.‘ („Zapojím se do vaší podpory.“)

(3) Egyptská arabština

In-nās daḡal-it ti-trayyaʔ ʔala šakl-ahā.
 DET-lidé vstoupit.PF-3SG.F 3SG.F-vysmívat_se.IPF na vzhled-3SG.F.POSS
 ‚Lidé se (na internetu) začali vysmívat jejímu vzhledu.‘
 („Vešli (na sociální síť) a vysmívali se jejímu vzhledu.“)

Příklady (1–3) ilustrují také primární heuristickou motivaci zkoumání této konstrukce, která je kontrastivní — v žádném z nich v českém překladu sloveso VSTOUPIT nefiguruje. To samo o sobě nemusí mít typologické důsledky, neboť by se mohlo jednat o idiosynkratickou vlastnost konkrétních kontextů a idiomatičnost daných vyjádření (ať už v arabštině či češtině). Avšak srovnání s dalšími doklady svědčí o tom, že zde VSTOUPIT opravdu nemá zcela lexikální význam, a vybízí ke zkoumání jeho funkce v těchto případech. Ať už tuto funkci pojmenujeme jakkoliv (viz 4.1.2.), zjevně není přímo odvoditelná z lexikálního významu slovesa VSTOUPIT (ač je jím samozřejmě motivována), a význam výsledné multiverbální struktury jako celku tedy není zcela kompozicionální. Je tedy nasnadě o multiverbálním užití VSTOUPIT uvažovat jako o gramatické konstrukci (ve smyslu konstrukční gramatiky).

Východiskem pro teoretické uchopení tohoto jevu jsou v této studii dva komparativní koncepty, navržené pro analýzu víceslovesných konstrukcí — KONSTRUKCE SE SÉRIOVÝMI SLOVESY (SVC — *serial verb constructions*; Aikhenvald, 2006; Haspelmath, 2016) a KONSTRUKČNÍ AUXILIÁRIA (CAUX — *constructional auxiliaries*; Siegl, 2024). Cílem je ukázat, jak jsou tyto komparativní koncepty užitečné pro analýzu konkrétního materiálu z několika jazyků (v tomto případě příbuzných variet) a zasazení jazykově specifických konstrukcí do typologického kontextu.

Vzhledem k tomu, že tato konstrukce není v existujících gramatikách popsána,³ je žádoucí, aby zvolené komparativní koncepty vedly také k její správné deskriptivní

3 Existuje samozřejmě literatura o multiverbálních konstrukcích v arabštině obecně (např. Hussein, 1990; Drozdík, 2008; Hawkins, 2011), ale multiverbální užití slovesa VSTOUPIT si deskriptivní pojednání nevysloužilo. Je tomu možná tak právě proto, že i v tomto užití má ke své lexikální sémantice relativně blízko (viz 4.1), takže této konstrukci doposud nebyla nekompozicionalita příznána.

analýze. To sice není jejich primárním účelem, ale může to být zpětným důsledkem jejich vhodné formulace — je-li na základě pozorovaných konstrukcí v konkrétních jazycích zvolen užitečný komparativní koncept umožňující typologické srovnání, je možné jím také motivovat zlepšení popisu daných konstrukcí v jednotlivých jazycích.

Struktura článku je následující — druhý oddíl stručně nastiňuje původ použitých dat, třetí oddíl poskytuje vhled do multiverbálních konstrukcí v arabštině obecně a také podrobnější charakterizaci komparativních konceptů SVC a CAUX. Čtvrtý oddíl pak předkládá samotnou analýzu konstrukcí se slovesem *VSTOUPIT* v arabských datech z hlediska jejich sémantiky a morfosyntaktického chování.

2. ZDROJE DAT

Z datového hlediska je studie založena na dvou typech materiálu: prvním jsou motivační data sesbíraná autorem heuristicky v mluvené arabštině (tedy data *ex ore vivo*). Tato data umožnila cílené hledání určitých konstrukcí v internetových zdrojích (z důvodu malé dostupnosti prohledávatelných korpusů pro hovorové variety arabštiny), s jejichž pomocí mohly být formulovány hypotézy o struktuře kýžených konstrukcí. Vzhledem k tomu, že v případě těchto nepřímě získaných (i když přirozených) dat nelze zcela spoléhat na jejich autenticitu, studie se ve svých závěrech opírá o druhý typ materiálu, a to data získaná elicitací a ověřováním konkrétních konstrukcí v konzultaci s rodilými mluvčími. Za účelem získání relevantního deskriptivního a následně typologického výsledku jsou tedy kombinovány dva přístupy k získávání dat ve snaze eliminovat nedostatky každého z nich. Jak se ukázalo, ověřování gramatičnosti konkrétních konstrukcí a jejich sémantiky i pragmatiky s rodilými mluvčími je pro získání realistické představy o těchto konstrukcích nezbytné, protože dohledatelné psané doklady nemusejí reprezentovat kompletní škálu variabilnosti zkoumané konstrukce (viz 4.4), což je dáno jejím výraznějším výskytem v mluvené řeči. Naopak při samotném ověřování s rodilými konzultanty je — vzhledem ke značné pragmatické podmíněnosti této konstrukce (viz 4.1) — zapotřebí zkoumané varianty konstrukce vhodně kontextualizovat, aby zamítnutí přijatelnosti nebylo jen důsledkem nevhodného (nebo nedostačného) kontextu. Z povahy dat vyplývá, že výzkum je v této fázi ryze kvalitativní.

3. VÍCESLOVESNÉ KONSTRUKCE V ARABŠTINĚ V TYPOLOGICKÉM KONTEXTU

Víceslovesné konstrukce se slovesem *VSTOUPIT* v arabštině lze deskriptivně zařadit do třídy konstrukcí založených na auxiliariizaci některého slovesa s relativně základním významem. Typicky jde o slovesa pohybu či postury, jak ilustrují příklady (4–6).

(4) Palestinská arabština

<i>n-mru</i> ²	<i>n-kannis</i>	<i>marra</i>	<i>waḥde</i>	<i>bas</i> .
1PL-projít.IPF	1PL-zametat.IPF	krát	jedna	jen

‘Zameteme to jen jednou.’

(5) Egyptská arabština

gib-t   *sirt*   *il-ʔuṭṭ*   *wi=ṭiliʔ*   *yi-nuṭṭ*.
 přinést.PF-1SG   příběh   DEF-kočka   a=vyjít.PF.3SG.M   3SG.M-skočit.IPF
 ‚My o vlku a vlk za humny.‘
 [„Zmínil jsem kočku a ona vyskočila.“]

(6) Syrská arabština

Ržəʔ-t   *ḥakēt*   *maʔ-a*.
 vrátit_se.PF-1SG   mluvit.PF.1SG   s-3SG.F
 ‚Znovu jsem s ní mluvil.‘

Tyto konstrukce vykazují napříč varietami arabštiny velkou variabilitu (co do konkrétních slovesných lexémů, sémantiky a pragmatiky konstrukcí i jejich morfosyntaktických charakteristik), ale v nějaké podobě jsou doloženy ve většině, ne-li ve všech varietách.

3.1 KOMPARATIVNÍ KONCEPTY – SÉRIOVÁ SLOVESA A KONSTRUKČNÍ AUXILIÁRIA

Pro mezijazykové (či mezidialektální) srovnávání zkoumané konstrukce je zapotřebí vhodný komparativní koncept (Haspelmath, 2010). Ten má za úkol posloužit nikoliv jako optimální popis dané konstrukce v kategoriích konkrétního jazyka, ale jako nástroj pro srovnávání umožňující porovnávat strukturu konstrukcí se stejnou funkcí mezi vícero jazyky. Musí být tedy definován primárně funkčně. Pro analýzu některých jevů je však nezbytné do formulace komparativního konceptu zahrnout i některé strukturální charakteristiky, které však musí být natolik univerzální (a nekontroverzní), aby nenarušily jeho mezijazykovou aplikovatelnost. Takovým případem je nutně i jakýkoliv typ multiverbálních konstrukcí, neboť sám požadavek výskytu vícero slovesných komponentů je a priori formální. Vzhledem k nezbytné (morfo)syntaktické komplexnosti multiverbálních konstrukcí je nasnadě, že předmětem definice komparativních konceptů bývají i další aspekty vztahu mezi danými slovesy.

Jedním z komparativních konceptů navržených pro typologické uvažování o tomto typu konstrukcí je pojem sériových sloves (*serial verb constructions* (SVC)). Pro účely této studie budu vycházet z pojetí Haspelmatha (2016),⁴ který definuje KONSTRUKCI SÉRIOVÝCH SLOVES (SVC) jako „a monoclausal construction consisting of multiple independent verbs with no element linking them and with no predicate argument relation between the verbs“ (Haspelmath, 2016, s. 296). Tato definice je výsledkem Haspelmathova hledání takového výčtu charakteristik, který by umožnil zahrnout dostatečně širokou škálu konstrukcí z konkrétních jazyků, ale zároveň je vymezil vůči jiným příbuzným konstrukcím (jako je např. koordinace sloves či konstrukce, v nichž je jedno sloveso argumentem druhého).

4 Pojem sériových konstrukcí je používán napříč různými deskriptivními tradicemi v různých podobách. Haspelmathova definice se snaží právě tuto nejednotnost překlenout a předložit univerzálně použitelný komparativní koncept.

Dalším použitelným komparativním konceptem je pojem *konstrukčních auxiliárií* (Siegl, 2024), navržený pro slovesa, která se vyskytují v lexikonu jako plnovýznamová, ale v kombinaci s jiným slovesem mohou nabývat auxiliární funkci (typicky aspektuálně-modální). Pro účely této studie budu KONSTRUKČNĚ-AUXILIÁRNÍ KONSTRUKCI (CAUX) definovat jako monoklauzální multiverbální konstrukci, v níž některé plnovýznamové sloveso nabývá gramatickou funkci.

Tento koncept se snaží překlenout konceptuální rozdíly mezi typologickými pojmy navrženými pro různé typy multiverbálních konstrukcí tím, že je primárně motivován sémanticky — je založen na obojetnosti funkce daného slovesného lexému, který se sice v daném jazyce vyskytuje jako plnovýznamové sloveso, avšak nabývá jistou gramatickou (auxiliární) funkci v případech, že je kombinován s jiným plnovýznamovým slovesem. Tato funkce je přitom projevem „rozvolnění“ jeho lexikálního významu, tedy jeho metaforického užití pro vyjádření nějaké charakteristiky děje vyjádřeného druhým plnovýznamovým slovesem (např. aspektu). CAUX lze tedy chápat jako výsledek částečné gramatikalizace, která však v dané fázi nevedla k formální redukci či morfologizaci, ale pouze ke konstrukčně podmíněnému sémantickému rozvolnění. Konstrukční podmíněnost je klíčovým rysem — na rozdíl od typické gramatikalizační stezky, dle níž by daný lexém svou lexikální povahu postupně ztrácel, zde je předpokládána jeho stabilita jakožto nezávislého autosemantika.

Tato studie je motivována oběma zmíněnými koncepty — sériovými slovesy zejména z důvodu asyndetičnosti (absenci spojujícího elementu), kterou Haspelmath postuluje a která je důležitým rysem zkoumaných arabských konstrukcí (viz 4.2), a konstrukčními auxiliárii proto, že zkoumá vztah mezi lexikální sémantikou konkrétního slovesa a jeho funkcí v multiverbální konstrukci.

Důležitý rozdíl mezi oběma koncepty spočívá v otázce symetrie (Aikhenvald a Dixon, 2006), tedy toho, zda do sémantiky výsledné komplexní konstrukce přispívají obě slovesa stejným způsobem, nebo zda je jejich role asymetrická. Zatímco SVC mohou zahrnovat symetrické i nesymetrické multiverbální konstrukce, CAUX a priori předpokládá asymetrii, tedy to, že jedno ze sloves přispívá gramatickým a druhé lexikálním významem. Další rozdíl spočívá v otázce (a)syndetičnosti, tedy (ne)přítomnosti spojovacího elementu mezi slovesy. Toto kritérium lze formulovat také jako morfologickou závislost — spojovacím elementem může kromě spojky být např. to, že jedno ze sloves se vyskytne v konverbálním tvaru (kterým může být např. český přechodník). Zatímco Haspelmath v souladu s tradicí užívání pojmu sériových sloves předpokládá asyndetičnost jako klíčovou vlastnost SVC, v definici CAUX tento prvek nefiguruje. To je motivováno tím, že tak koncept CAUX může zahrnout multiverbální konstrukce z jazyků různých morfologických typů, tedy jak z jazyků, které disponují morfologickým značením kombinace sloves, tak z těch, které se bez něj obejdou. To je při vytyčování komparativního konceptu užitečné, neboť tím odpadá formální kritérium, které rozděluje konstrukce, které v různých jazycích mohou mít podobnou funkci, a je tak žádoucí je do komparace zahrnout. To je z hlediska kontrastivního klíčové — jak ukazují i arabské konstrukce se slovesem *vstoupit*, v různých varietách arabštiny mohou vykazovat různou míru asyndetičnosti (viz 4.2).

4. ANALÝZA KONSTRUKCÍ SE SLOVESEM VSTOUPIT

Následující analýza konstrukcí se VSTOUPIT ve vzorku arabských variet vychází z obou komparativních konceptů představených v předchozí sekci, potažmo z dílčích komparativních konceptů, které v definicích SVC a CAUX figurují, tedy monoklazality, asyndetičnosti a (ne)přítomnosti hierarchie mezi oběma slovesy (vztahu predikát-argument). Jimi motivovaná adekvátní deskripce musí však zahrnovat zejména funkční popis zkoumaných konstrukcí a charakterizaci jejich morfosyntaktických specifik.

4.1 SÉMANTIKA A PRAGMATIKA

Sloveso VSTOUPIT představuje ve zkoumaných konstrukcích zajímavý případ z hlediska vztahu mezi jeho lexikálním a auxiliárním významem. Ve většině případů je totiž jeho užití v multiverbální konstrukci s jeho lexikálním významem velmi transparentně spjato, takže lze mluvit o částečné auxiliarizaci, v níž se gramatická funkce jen velmi málo odpoutala od té lexikální. O to je však tento případ zajímavější, protože ukazuje sémantický prostor na pomezí lexika a gramatiky.

4.1.1 VSTOUPIT JAKO PLNOVÝZNAMOVÉ SLOVESO

V pojmech základní Talmyho (1985) klasifikace sloves pohybu je tato analýza založena na předpokladu, že v daném jazyce existuje slovesný lexém, který vyjadřuje POHYBOVOU UDÁLOST (Motion event) a kóduje DRÁHU (Path),⁵ po níž se FIGURA (Figure) pohybuje směrem dovnitř VZTAŽNÉHO OBJEKTU (Ground). Dle Talmyho elementární typologie je arabština převážně tzv. slovesně rámcující (*verb-framing*), což znamená, že DRÁHA pohybu je kódována na slovesném kořeni. Zvolené komparativní koncepty ani popis specifik arabských konstrukcí nejsou na rámcování závislé, ale je nasnadě hypotéza, že slovesně rámcující strategie, tedy kódování DRÁHY na kořeni (oproti kódování ZPŮSOBU pohybu (Manner)), napomáhá abstraktizaci významu slovesa a jeho auxiliarizaci vycházející z DRÁHY pohybu. K této hypotéze vede kontrastivní srovnání s češtinou, která DRÁHU povětšinou kóduje na satelitu (tedy např. prefixálně) a na kořeni typicky kóduje ZPŮSOB pohybu, což neumožňuje vyjádřit pouze DRÁHU. Ověření takové hypotézy by však vyžadovalo reprezentativní typologickou studii.⁶

5 České ekvivalenty pro Talmyho pojmy jsou převzaty částečně od Martínkové (2017) a částečně z Pokorného (2010).

6 Ve skutečnosti je samotná opozice slovesa a jeho satelitu vystupující v Talmyho klasifikaci problematická. Užitečnou modifikaci Talmyho přístupu nabízí Croft et. al (2000), podle které by multiverbální arabské konstrukce kódující pohyb nebyly slovesně rámcující, ale symetrické, protože při výskytu dvou identických slovesných tvarů není třeba mezi nimi postulovat hierarchii (tím, že jeden z nich označíme za satelit).

4.1.2 AUXILIARIZOVANÁ FUNKCE VSTOUPIT

Funkci, kterou má sloveso *VSTOUPIT* v konstrukci s dalším slovesem, lze nejobecněji popsat jako zdůraznění iniciativy agenta děje vyjádřeného plnovýznamovým slovesem, resp. jeho iniciativní zapojení se do děje či akce. To ilustrují výše uvedené příklady (1–3). Lze ji tedy nazvat určitým typem inchoativity (což se projevuje i v českých překladech uvedených příkladů).

Tato funkce snadno metaforicky vyplývá z lexikálního významu *VSTOUPIT*. Pro její odvození navrhuji dva kroky — prvním je abstraktizace významu *VSTOUPIT* dovolující ho interpretovat metaforicky nikoliv jako fyzický pohyb, ale jako vstup do kontextu popisované situace. Tento krok je spojen s elizí argumentu *CÍLE* (místa, do něž pohyb směřuje). Druhým krokem je ztotožnění situace s dějem vyjádřeným následujícím slovesem, které umožňuje interpretovat tento děj jako *CÍL* samotného *VSTOUPIT* (což je umožněno právě jeho elizí v prvním kroku). Ve výsledku je tedy popisovaný děj konceptualizován jako entita, do níž agens vstupuje. Přitom pro analýzu některých případů stačí uplatnit pouze první krok. V takovém případě je děj konceptualizován jako akce, kterou agens vykonává poté, co vstoupí do příslušné situace. To ilustruje příklad (7).

(7) Egyptská arabština

Da ʔana daħal-t ɖarab-tu-hum kullu-hum.
 totiž já vstoupit.PF-1SG bít.PF-1SG-3PL.DO všechen-3PL

‘Všem jsem jim namlátil.’ [„Vrhnul jsem se na ně a nandal jsem jim to.“]

Tuto hypotézu zde předkládám v obecné strukturní rovině, ale lze ji formulovat také diachronně v tom smyslu, že oba kroky reprezentují postupné fáze vývoje této konstrukce. Vzhledem k povaze dostupných dat je však takovou diachronní hypotézu těžké ověřovat. Další možnou hypotézou je interpretace těchto kroků jakožto kognitivních procesů nutných k produkci a interpretaci této konstrukce. Rozvinutí této hypotézy je však nad rámec této studie.

Uvedenou sémantickou analýzu může při rozboru mnoha případů oslabovat pochybnost, zda vůbec jde o částečně auxiliarizované užití. Může se totiž zdát, že lexikální sémantika slovesa není nijak oslabena, a to v případech, kdy popisovaná událost opravdu zahrnuje fyzické vstoupení agenta do nějakého prostoru. To ilustruje příklad (1). Tyto případy by bylo možné chápat jednoduše jako popis posloupnosti dějů, již ikonicky zachycuje asyndetické zřetězení sloves. Takováto analýza však není dostatečná, protože lze snadno najít případy, v nichž sloveso *VSTOUPIT* ryze lexikálně interpretovat nelze. K významnému rozvolnění lexikálního významu, které slovesu *VSTOUPIT* propůjčuje funkci zdůraznění iniciativy agenta děje, dochází kromě příkladu (2) také v následujících příkladech (8–9).

(8) Marocká arabština

s-suyyāħ daħl-u ɣ-ʕāwn-u mūl l-kamyō.
 DEF-turisté vstoupit.PF-3PL 3-pomoci.IPF-PL majitel DEF-kamion
 ‘Turisté se jali pomáhat majiteli kamionu.’

(9) Palestinská arabština

[Ma *kān* *bidd-i*] ^ʔ*a-fūt* ^ʔ*a-ʕmul*
 NEG být.PF.3SG chtít-1SG 1SG-vstoupit.IPF 1SG-udělat.IPF
ḥaṭwe mən ha-š-šakəl.
 krok od DET-DEF-tvar
 ‚Nechtěl jsem udělat takový krok.‘
 („Nechtěl jsem se pustit do takového kroku.“)

Dalším sémanticko-pragmatickým rysem, který doplňuje prvek iniciativy agenta, může být vyjádření narušení konvencí nebo norem předpokládaných v dané situaci. I v takovém případě je motivace jasná — konvence či normy jsou koncipovány jako prostor, do něž agens vstupuje, čímž je narušuje.⁷

(10) Syrská arabština

^ʕ*ēb* *t-fūt* *t-sʔal-u*
 chyba 2SG-vstoupit.IPF 2SG-ptát_se.IPF-3SG.M.DO
dəgri ʕan ʔumūr šaḥṣīye.
 rovnou na záležitosti osobní
 ‚Nesmíš se ho ptát rovnou na osobní záležitosti.‘

Zvláštní sémantickou sférou, v níž se ne zcela lexikální *VSTOUPIT* vyskytuje, je oblast komunikace na sociálních sítích. Tam po slovesu *VSTOUPIT* následuje významové sloveso typicky označující činnost, kterou člověk ve sféře komunikace provozuje, tedy nejčastěji některé *verbum dicendi*, ale i další. Sloveso *VSTOUPIT* pak označuje „vstup na danou virtuální platformu“, jak ilustrují příklady (3) a (11).

(11) Libanonská arabština

wāḥid quwwāt fāyit *kātib* ^ʕ*ala* *ṣaḥḥat...*
 jeden síly vstoupit.PTCP.M.SG psát.PTCP.M.SG na stránka
 ‚Jeden od ozbrojených sil napsal na profil...‘

Je otázkou, jaký ekvivalent takovému užití odpovídá např. v češtině nebo angličtině. Jednou možností je explicitní pojmenování dané platformy („Napsal na Facebook / do skupiny.“). Další je opis dané situace pomocí nějakého aspektu virtuální komunikace (tedy např. „Napsal do komentářů...“). Bylo by možné toto užití klasifikovat jako nezávislé na užití *VSTOUPIT* ve smyslu iniciativy agenta zmíněném výše. Považuji však za adekvátní toto užití pojímat jako speciální případ obecnějšího významu, protože z hlediska morfosyntaktického vykazuje podobné vlastnosti (viz níže) a také sémanticky lze působení na sociálních sítích interpretovat jako podtyp působení v jiných činnostech, v nichž se *VSTOUPIT* metaforicky uplatní. Tento případ je však významný tím, že pravděpodobně svou frekvencí předčil ostatní sféry užití, což je pochopitelně dáno významem virtuálních platforem v současné komunikaci.

⁷ Na tento rys mě upozornila Hiba Dakkak, které děkuji také za správnou interpretaci příkladu (10).

4.2 ASYNDETIČNOST

Asyndetičnost je z kontrastivního pohledu jedním z nejnápadnějších prvků zkoumané arabské konstrukce. Ze strukturního hlediska to byla právě absence spojovacího prvku, která díky kontrastu s jazyky, které asyndezi příliš neumožňují (jako je čeština), motivovala můj zájem o specifičnost této konstrukce. Bezprostřední blízkost obou sloves poukazuje na silnější syntaktické pouto mezi nimi a napovídá, že se nejedná o řetězec samostatných klauzí, nýbrž o monoklauzální konstrukci. Jak vidíme v alžírském příkladu (12a-b), souřadící spojka může zajistit to, že obě slovesa budou interpretována jako ryze plnovýznamová (12a), oproti asyndetické konstrukci, v níž je lexikalita *VSTOUPIT* oslabena (12b):

(12) Alžírská arabština

- a. *Apré dhəl-t u qlit le frit.*
 pak vstoupit.PF-1SG a smažit.PF.1SG DEF.PL hranolky
 ‚Pak jsem šla dovnitř (do kuchyně) a usmažila hranolky.‘
- b. *Apré dhəlt qlit le frit.*
 pak vstoupit.PF-1SG smažit.PF-1SG DEF.PL hranolky
 ‚Pak jsem usmažila hranolky.‘
 [‚Pak jsem se dala do smažení hranolek.‘]

Podrobnější studium dat a zejména konzultace s rodilými mluvčími však ukazuje, že role asyndetičnosti je komplikovanější. Jakožto kritérium pro pevnost syntaktického i sémantického pouta mezi slovesy ho rozhodně nelze uplatnit univerzálně. Např. syrští mluvčí rozdíl ilustrovaný v (12a-b) pro syrskou arabštinu nepotvrdili a obě varianty označili za ekvivalentní.⁸

Zdá se tedy, že význam asyndeze se liší mezi jednotlivými varietami a také mezi jednotlivými typy konstrukce — např. v případě (1–2) by vložení spojky jednoznačně konstrukci narušilo (vrácením lexikálního významu *VSTOUPIT*).

Z hlediska syntaktického vztahu mezi slovesy je také třeba dodat, že v případě, kdy je druhé sloveso v prostém imperfektním tvaru, není na místě o asyndezi mluvit, neboť primární funkce tohoto tvaru v některých ze zkoumaných dialektů (syrském, palestinském, libanonském i egyptském) je neindikativní — typicky značí subordinaci nebo modifikaci předcházejícího slovesa (viz 4.5). Samotný tvar je tedy možné považovat za nositele prvku značícího napojení na předcházející sloveso.

Naopak v případě participiálního tvaru není na místě ho považovat za předurčený k napojení na jiné sloveso, i když by to bylo typologicky nasnadě vzhledem k funkční blízkosti participií a konverb. Tvar nazývaný z morfologických důvodů v arabské tradici participiem má totiž ve skutečnosti primárně predikativní funkci (s rezultativním významem), takže je na místě s ním analyticky zacházet stejně jako s finitními tvary. Kombinaci dvou participiálních tvarů ilustruje příklad (11).

⁸ Přesněji lze říci, že rodilí konzultanti nepotvrdili existenci rozdílu. Jeho postulaci je třeba v případě syrské arabštiny třeba brát pouze jako nepotvrzenou hypotézu.

4.3 SLOVOSLEDNÁ FLEXIBILITA

V naprosté většině případů v této konstrukci stojí na prvním místě sloveso *VSTOUPIT* a na druhém sloveso plnovýznamové. To odpovídá obecné tendenci arabštiny klást elementy modifikující význam slovesa před ně. Tento slovosled však není univerzální, jak dokládá příklad (2). Motivace postponování slovesa je v takovém případě nejspíše dána pragmatickými faktory — mluvčí může mít potřebu primárně vyjádřit základní lexikální význam, a preferuje odsunutí jeho modifikace na periferii výrovy. Tato strategie je přitom typická i u dalších sloves vyskytujících se v auxiliární funkci. Najít doklady této struktury je obtížné — jednak je bezpochyby celkově méně frekventovaná než konstrukce s iniciálním *CAUX*, a také je díky své pragmatické podmíněnosti méně zastoupena v psaných textech. Její existence je však klíčová i z hlediska sémantické analýzy, protože na postpozici *VSTOUPIT* je jednoznačně dokázána jeho auxiliarizace — zatímco v případě jeho prepozice vždy do nějaké míry přichází v úvahu jeho lexikální interpretace, a to díky ikonicitě následnosti událostí (vstoupení do prostoru předchází děj vyjádřený druhým slovesem), v případě jeho postpozice je ikonicita narušena, a lexikální interpretace se tak stává velmi nepravděpodobnou.

4.4 MORFOLOGICKÁ FLEXIBILITA

Pro účely správné deskripce jakékoliv multiverbální konstrukce, a potažmo také pro možnost její mezijazykové komparace, je nezbytný popis morfologických možností sloves, která do ní vstupují. Pro konstrukce se slovesem *VSTOUPIT* platí napříč zkoumanými dialekty základní omezení spočívající v tom, že plnovýznamové sloveso může být v perfektu pouze v případě, že předcházející *VSTOUPIT* je také v perfektu. To je obecným rysem arabských multiverbálních konstrukcí odrážejícím to, že perfektní tvar zpravidla nevystupuje v jiné než indikativní roli s významem minulého času.⁹ Jedinou možností, jak se může perfektum objevit v neiniciální pozici multiverbální konstrukce, je tedy řetězec vícero perfektních tvarů, protože jinak by byla jeho sémantika v rozporu s neminulou referencí předcházejícího tvaru. Zrcadlově k perfektnímu tvaru v tomto smyslu funguje tvar prostého imperfekta, který je na druhé pozici kombinovatelný se všemi tvary předcházejícího *VSTOUPIT*, což je důsledkem toho, že tento tvar primárně slouží pro napojení slovesa na předcházející sloveso či modální výraz (viz 4.2).

Další slovesné tvary už jsou specifické pro konkrétní dialekty. Kompletní morfologické možnosti této konstrukce v syrské arabštině ukazuje Tabulka 1. Např. imperfektní tvar s preverbálním prezentně-indikativním prefixem *b-* je kombinovatelný pouze s identickým tvarem. Podobně i imperativ je kombinovatelný pouze s imperativem. Tvar imperfekta s průběhovým prefixem *ʿam-* vykazuje o něco větší flexibilitu, která poukazuje na to, že průběhovost může být u druhého slovesa značena do jisté

⁹ Tato charakteristika je nutně zjednodušující, neboť neindikativní užití perfekta je též doloženo (Wilmsen, 2015). Jako převažující tendenci ji však pro vysvětlení asymetrie použít lze.

míry nezávisle na slovese prvním — průběhový tvar ʿam- může následovat po všech tvarech VSTOUPIT (kromě imperativu a identického průběhového tvaru¹⁰). Z hlediska funkčního je tato situace vysvětlitelná tím, že sémantický rys vyjádřený slovesem VSTOUPIT (ať už více či méně auxiliariizovaným) je nezávislý na aspektuálních vlastnostech děje, který modifikuje, neboť samotné vstoupení do děje je jednorázové bez ohledu na povahu děje samotného.

Částečně zrcadlovou situaci vidíme u participia, které má v hovorové arabštině primárně resultativní význam — větší flexibilitu vykazuje na první pozici, tedy u samotného VSTOUPIT, protože může být následováno významovým slovesem jak v prostém imperfektu, tak v imperfektu s ʿam- či v participiu. To je opět vysvětlitelné tím, že resultativnost VSTOUPENÍ do děje je sémanticky nezávislá na aspektualitě děje samotného.

<i>fāt</i> ,vstoupit'	VÝZNAMOVÉ SLOVESO					
	PF	IPF	<i>b</i> -IPF	ʿam -IPF	PTCP	IMP
PF	✓	✓	✗	✓	✗	✗
IPF	✗	✓	✗	✓	?	✗
<i>b</i> -IPF	✗	✓	✓	✓	?	✗
ʿam -IPF	✗	✓	✗	✗	?	✗
PTCP	✗	✓	✗	✓	✓	✗
IMP	✗	✗	✗	✗	✗	✓

TABULKA 1. Morfologické možnosti multiverbální konstrukce se slovesem *fāt* ,vstoupit' v syrské arabštině.

4.5 MOŽNOST NEGACE

Negovatelnost slovesa slouží v Haspelmathově komparativním konceptu jako kritérium monoklauzality — konstrukce je považována za monoklauzální tehdy, když je možné ji negovat jediným způsobem, neboli je možné negovat celou konstrukci jako celek a nikoliv jednotlivá slovesa zvlášť. Toto kritérium je problematické v tom, že mnohdy může být nedostupnost negace dána pragmaticky. To platí i v případě VSTOUPIT, neboť je méně pravděpodobné, že po něm bude následovat vyjádření absence činnosti. Důležité však je, že negace konstrukce jako celku funguje, a to i v případě řetězce perfektních tvarů (jako v příkladě (13)), u kterého by se jinak nabízela biklauzální interpretace.

(13) Palestinská arabština

Law ʿafġānistān... il- ʿamrīkān
 Pokud Afghánistán... DEF-Američané

¹⁰ Nemožnost sekvence dvou tvarů s ʿam- poukazuje na potřebu značit tuto kategorii v syntagmatu pouze jednou, což svědčí o jeho kohezi.

ma daḡal-u   ʿiml-u   lli   ʿiml-ū...
 NEG vstoupit.PERF-3PL   dělat.PF-3PL   REL   dělat.PF-3PL>3SG.M.DO
 ‚Pokud by se ohledně Afghánistánu... Američané neangažovali
 a neudělali to, co udělali...‘

4.6 SYNTAKTICKÝ VZTAH MEZI SLOVESY A MONOKLAUZALITA

Oba použité komparativní koncepty postulují monoklauzalitu a Haspelmathova definice SVC také vyžaduje, aby žádné ze sloves nebylo argumentem druhého. Při posuzování těchto kritérií v případě multiverbální konstrukce se VSTOUPIT se ukazuje to, že tato konstrukce leží na pomezí různých morfosyntaktických struktur — v jejím základu je asyndetické spojení dvou klauzí (viz 4.1.2), v jedné z nichž je u slovesa VSTOUPIT elidován argument CÍLE, tedy VZTAŽNÉHO OBJEKTU, do nějž pohyb směřuje. O tom svědčí v povědomí mluvčích stále aktivní možnost lexikální interpretace VSTOUPIT jakožto slovesa pohybu. Z pozorovaných vlastností této konstrukce (kromě asyndeze, negovatelnosti a abstraktizace významu také z vlastností prozodických) však vyplývá, že jsou slovesa spojena do jedné klauze. O monoklauzifikaci a částečné auxiliarizaci svědčí i to, že ve většině kontextů by odebrání druhého slovesa vedlo k nesnadno přijatelné eliptické konstrukci.

Zda je možné významové sloveso označit za argument VSTOUPIT, však není triviální otázka. Možnost chápat děj plnovýznamového slovesa jako argument CÍLE a analogie s jinými strukturami se slovesnými argumenty tuto možnost podporuje, jak ilustruje příklad (14).

(14) Egyptská arabština

<p><i>Daḡal</i> vstoupit.PF.3SG.M ‚Vešel do domu.‘</p>	<p><i>il-bēt.</i> DEF-dům</p>	>>>	<p><i>Daḡal</i> <i>yi-ktib.</i> vstoupit.PF.3SG.M 3SG.M-psát.IPF ‚Napsal.‘ [‚Dal se do psaní.‘]</p>
<p><i>Qarrar</i> rozhodnout_se.PF.3SG.M ‚Rozhodl se psát.‘</p>	<p><i>yi-ktib.</i> 3SG.M-psát.IPF</p>		

Avšak tato analogie platí bez výhrady pouze v případě, že má lexikální VSTOUPIT v dané varietě arabštiny cíl pohybu kódován bez předložky (což platí pro egyptskou arabštinu, ale např. pro syrskou nikoliv) a že je významové sloveso po VSTOUPIT v prostém imperfektním tvaru, což je jen jedna z variant konstrukce (viz 4.4). Hlavní argument proti analýze druhého slovesa jakožto argumentu VSTOUPIT je však sémanticko-pragmatický — vzhledem k tomu, že lexikální význam VSTOUPIT je pro mluvčí v této konstrukci stále do velké míry přítomný, interpretovat následující sloveso jako argument je problematické. Jak však bylo zmíněno v sekci 4.1.2, sémantika konstrukce je analogií mezi dějem vyjádřeným druhým slovesem a CÍLEM pohybového slovesa do velké míry motivována.

5. ZÁVĚR

Cíl této studie byl jak deskriptivní, tak typologický. Z hlediska deskriptivního studie podala empiricky motivovaný popis základních charakteristik multiverbálních konstrukcí s *VSTOUPIT* v některých varietách arabštiny a zformulovala také některé hypotézy o motivacích jejich vybraných vlastností. Oba zvolené komparativní koncepty přitom poskytly jednak motivaci k analýze konkrétních vlastností pozorovaných konstrukcí a jednak nástroj k zasazení těchto konstrukcí do typologického kontextu. Jak vyplývá z popsaných vlastností, velká část konstrukcí se slovesem *VSTOUPIT* splňuje definiční kritéria Haspelmathova pojmu SVC. V případě egyptské arabštiny k tomuto výsledku dospěl už Pospíšil (2018), z jehož sondy vyšlo sloveso *daḡal* jako jedno z pouhých dvou sloves (společně s *baʿat* ‚poslat‘), která v multiverbálních konstrukcích splnila všechna kritéria SVC. Ukazuje se, že stejně dopadá i syrské sloveso *fāt*. Problémem užitečnosti komparativního konceptu SVC v této podobě je to, že část multiverbálních konstrukcí se *VSTOUPIT* je z tohoto pojmu vyloučena primárně kvůli jisté míře syndetičnosti (která je ve hře v případě užití prostého imperfektního tvaru pro druhé sloveso). Dalším problémem je to, že některá kritéria jako např. hierarchii mezi oběma slovesy a monoklazalitu nebylo snadné jednoznačně posoudit proto, že tato konstrukce se pohybuje na pomezí lexikality a auxiliaryity. To vybízí k možnosti uvažovat o zmíněných charakteristikách jako o škálách spíše než jako o diskrétních hodnotách. Z hlediska možnosti uplatnění na kompletní spektrum multiverbálních konstrukcí založených na *VSTOUPIT* pozorovaných v arabštině se jeví jako užitečnější komparativní koncept konstrukčních auxiliárií. Díky tomu, že je primárně založen na sémantice, neklade nároky na asyndetičnost a zejména umožňuje pojmenovat hlavní funkční rys této konstrukce, kterým je abstraktizace a auxiliarizace původního významu. Při použití tohoto komparativního konceptu je tedy možné spolu s *VSTOUPIT* pojednat i o dalších slovesech, která vykazují podobné charakteristiky. Analogické analytické problémy, které byly v této studii vyloženy, se totiž vyskytují i s dalšími slovesy pohybu (strukturně snad nejbliže je sloveso *VRÁTIT SE* (viz příklad (6)). V rámci této studie nebylo možné poskytnout detailní srovnání příslušných konstrukcí mezi jednotlivými varietami, ale mezidialektální data ilustrující jednotlivé existující struktury poukazují na robustní podobnosti mezi jednotlivými dialekty. Přitom však platí, že každá konstrukce v každé varietě má svá specifika (viz např. role asyndetičnosti, která se zdá být odlišná v syrské a alžírské arabštině). Komparativní koncept konstrukčních auxiliárií tedy poskytuje rámec pro zkoumání velkého, ale relativně koherentního spektra příbuzných konstrukcí napříč příbuznými i nepříbuznými varietami.

SEZNAM GLOS

(nevedené zkratky odpovídají Lipským pravidlům glosování)

PF	perfektum (v arabské morfologii sufigovaná konjugace)
IPF	imperfektum (v arabské morfologii prefigovaná konjugace)
IMP	imperativ
PTCP	participium
DO	přímý předmět

LITERATURA

- AIKHENVALD, A. — DIXON R. M. W. (2006): *Serial Verb Constructions: A Cross-Linguistic Typology*. Oxford: OUP.
- CROFT, W. A. — BARÐDAL, J. — HOLLMANN, W. — SOTIROVA, V. — TAOKA, C. (2010): Revising Talmy's Typological Classification of Complex Event Constructions. In: BOAS, H. C. (ed.), *Contrastive Studies in Construction Grammar*. Amsterdam: John Benjamins, s. 201–36.
- DROZDÍK, L. (2008): A Search for Serial Verb Constructions in Arabic. *Asian and African Studies*, 17, 1, s. 3–16.
- HASPELMATH, M. (2010): Comparative concepts and descriptive categories in crosslinguistic studies. *Language*, 86, 3, s. 663–687.
- HASPELMATH, M. (2016): The serial verb construction: Comparative concept and cross-linguistic generalizations. *Language and Linguistics*, 17, 3, s. 291–319.
- HUSSEIN, L. (1990). Serial Verbs in Colloquial Arabic. In: B. D. JOSEPH — A. M. ZWICKY (eds.), *When Verbs Collide: Papers from the Ohio State Mini-Conference on Serial Verbs (Columbus, Ohio, May 26–27, 1990)*. Working Papers in Linguistics, 39, s. 340–354.
- SIEGL, F. (2024): Constructional Auxiliaries in Eurasia and beyond. *Mongolica Pragensia*, 13, s. 7–79.
- MARTINKOVÁ, M. (2018): K tzv. sémantické typologii jazyků: Co česká slovesa pohybu mohou vypovídat o angličtině a španělštině. *Studie z aplikované lingvistiky*, 9, 2, s. 37–53.
- POKORNÝ, J. (2009): *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada.
- TALMY, L. (2000): Lexicalization patterns. In: L. TALMY, *Toward a Cognitive Semantics. Volume II: Typology and Process in Concept Structuring*. Cambridge, MA: MIT Press, s. 21–146.
- HAWKINS, S. (2011): *Moroccan Arabic Multiverb Constructions and the Verbal Prefix* k. [dizertační práce, Swarthmore College].
- POSPÍŠIL, A. (2018): *Serial verb constructions in Arabic*. Nепublikovaná diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova.
- WILMSEN, D. (2015): Perfect Modality: Auxiliary Verbs and Finite Subordinates in Levantine (and other) Arabics. *Al-'Arabiyya* 48, s. 157–174.

Adam Pospíšil | Katedra Blízkého východu, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy |
 Celetná 20, 110 00 Praha 1
 ORCID ID: 0000-0001-9503-8527
 Adam.Pospisil@ff.cuni.cz